

Oral History Kosovo

INTERVJU SA SEVIM BAKI

Priština | Datum: 13. januar 2019. godine

Trajanje: 72 minuta

Prisutni:

1. Sevim Baki (Intervjuisana)
2. Ebru Sulejman (Vodila intervju)
3. Donjeta Beriša (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi deo

Sevim Baki: Ja sam Sevim Baki, rođena u Prištini 1972. godine. Potičem iz turske porodice, treća sam ćerka po redu novinara i pisca Envera Bakija i majke Remzije Baki iz Vučitrna. Imam brata koji se rodio posle mene. Kao što rekoh, potičemo iz turske porodice, uvek smo govorili turski, školovali smo se na turskom, sad kad razgovaramo reći ću vam zašto sam završila srednju školu i univerzitet na različitim jezicima.

Ebru Sulejman: Da, ako želite, možemo da razgovaramo o vašem detinjstvu? Gde ste proveli detinjstvo? U kom kraju, u kom delu Prištine?

Sevim Baki: Da, detinjstvo, kao što rekoh, u porodici nas je bilo četvoro dece. Sećam se veoma dobro da smo živeli u Ulici bratstvo jedinstvo broj 37 koja se smatrala centrom (smeje se). Najvažnije je bilo da smo imali kuću u blizini reke Prištevke, koja je nažalost zatvorena, a takođe je kuća bila udaljena 15-20 metara od osnovne škole “Meto Bajraktari”. Sve je bilo blizu, za porodicu pijaca, pošta, dom zdravlja, za nas decu škola, sve, srećom imali smo sve blizu. Naše detinjstvo je prošlo vrlo dobro, mi sestre smo bile jako bliske, to jest sve smo se rodile u roku od četiri godine, prva je rođena ‘69, ja sam rođena ‘72. godine, odrasle smo kao prijateljice, delile smo odeću, igrale smo se zajedno, uvek smo imale iste drugarice, samo što je jedna od nas bila u prvom razredu, druga sestra u drugom razredu i još jedna u trećem. Brat je takođe rođen ‘73. godine.

Koliko se sećam, bila sam bucasto, sramežljivo i tiho dete. Kad sam gledala slike, ali i moja majka mi je rekla, da sam imala beli ten, i moja majka je uvek češljala moju kosu u punđu, tako smo zvali tu frizuru {objašnjava rukama}, tako su sređivali. Pošto sam bila veoma bela, dobro se sećam da mi je deda Sadik dao nadimak pamuk Sevim. Čak ni u svim spisima moga oca nisam poznata kao Sevim, već kao pamuk Sevim. Moja tetka Habiba, koja je živela u Skoplju, ali je često dolazila kod nas, razgovarala je sa mnom o tome najčešće, uvek mi je pričala o tome, i verovatno je ta priča oko mog nadimka podsećala na njenog brata.

Kao što rekoh, škola nam je bila jako blizu, na primer, naša je kuća bila u sredini i s jedne strane je bio mostić, i s druge strane takođe most, znači kada smo išli u školu i sa leve i sa desne strane smo imali stare mostove. Reka Prištevka je bila odmah tu prekoputa, u kraju je bilo dosta blata, često se sećam da je majka govorila: “Kad ću se spasiti od ovog blata, stalno perem dečije čizmice...” Ali, kao što znate, svima su bile ulice od blata zbog reke. Sećam se mostova takođe jako dobro, oni su se uvek

rušili. Mi bismo čuli kako se lome dok teška vozila pokušavaju da prođu, tačno iza kuće. Sva deca na ulicu, mi bismo istrčali da vidimo šta se desilo i videli bismo kombije ili kamione, teška vozila padaju i ljudi kako se muče da ih izvuku.

Posledica toga je bila teška takođe. Jer bi se mostovi popravljali danima. Svega toga se sećam iz detinjstva. Oni bi stavili uske grede po sredini, široke samo za stopalo. I bio je izazov preći most. Jedna osoba bi prešla, druga ne. Mi deca bismo ostali na drugoj strani. Viđala sam decu kako se igraju hodanja od jedne do druge strane. Jednog dana, da se dokažem, da pobedim svoj strah, htela sam da pokušam to. Moja majka uvek to pominje, smejemo se. Pala sam, dva, tri koraka i pala sam na zemlju.

Ebru Sulejman: U reku?

Sevim Baki: Pala sam u reku, ali reka je bila prljava, s kamenjem, kanalizacija je prolazila tuda. Ipak sam bila dete, sećam se da sam plakala, vrištala, ali moj najveći strah je bio, reka nije bila duboka, ali nekad se dizala a neki put je bila plitka, ali reka je bila jako prljava. Sećam se da me jako plašilo, jer nam je mama uvek govorila: “Ne prilazite, sirena će vas uzeti, ne gledajte izbliza!” da bi nas sprečila da padnemo, pokušavala je da nas nekako zaštiti, šta je mogla da radi, mi smo se igrali na ulici kao deca. I ja sam otišla svojoj mami uplakana, bilo je u redu, nije vikala ili nešto, rekla je: “Dešava se, ne brini”. Kao što rekoh, škola nam je bila jako blizu, išli smo i vraćali se, dva-tri puta tokom dana ako je trebalo, čak smo išli i pantalone da promenimo.

Ebru Sulejman: Vi ste išli u školu “Meto Bajraktari”. Tada je u “Meti Bajraktariju” bilo i turskog jezika.

Sevim Baki: Išli smo u školu “Meto Bajraktari”, da, bilo je turskog jezika, takođe se na turskom učilo i u školi koja se tada zvala “Vuk Karadžić”, danas “Elena Đika”. Nije bilo puno đaka, nas je, na primer, bili sedam-osam učenika u jednom razredu. Sećam se, mislim da je bilo više devojčica i samo tri dečaka. I u drugim razredima je bila ista situacija... sa društvom smo bili jako vezani. I najveća prednost, kažem prednost što je za nas bila dosadna, ali s obzirom da nas je bilo malo, nastavnici su nas svakodnevno pitali, jer nije bilo puno dece. Da vam kažem, na primer, naselje je bilo veoma mešovito, govorili smo različite jezike, rekla sam da je čak i naziv tog naselja bio “Bratstvo jedinstvo”.

Ebru Sulejman: Gde se sad nalazi “Bratstvo jedinstvo”? Ako to uporedimo sa današnjom ulicom, gde je to tačno bilo?

Sevim Baki: Kod reke {pokazuje rukom} gde je ona, kako da vam opišem, tu su Baholi, automehaničari su tu, to je tačno iza “Meto Bajraktarija”, gde je prolazila Prištevka, ta cela ulica je bila Ulica bratstva jedinstva, do tamo dole.

Ebru Sulejman: Gde je sada ulica koju zovu “OVK-a”, tu gde je bio Divan Jol, blizu “Mete Bajraktarija”, kad ideš u pravcu Tophane?

Sevim Baki: Tophana je iza, ali ta ulica povezuje Prištevku, a Tophana je jedno naselje iza nje.

Ebru Sulejman: U redu, znači u tom delu je bila kuća.

Sevim Baki: Da, mnogo kuća, sad su izgrađeni stanovi, moj se otac pre 15 godina odselio u nove zgrade ovde. Zašto se otac preselio je potpuno drugačiji razlog, brat se preselio u Kanadu, tri sestre su se već udale, kuća je bila prevelika sa dvorištem, kad su postali stariji želeli su da žive u stanu, odnosno, ta kuća je prodana, komšije su kupile. Kuća je opstala dugo, uopšte nije bila oronula, ispred nje su građeni stanovi, ali koliko znam sada iza nje, pošto je i planirano, napravljene su i zgrade.

Sada se potpuno promenilo, nije ostalo ni traga, blato je očišćeno, nema reke, nema mostova, prodavnice... Nema toliko prodavnica, ali na spartu ispod vlasnika tih stanova se otvorio zubar, stolar, koji ima neke mašine, čini mi se da prodaju i stolariju, dakle nema toliko prodavnica... Ima i jedan auto mehaničar, svi su ljudi koji rade za sebe, nije mesto koje ima mnogo, mnogo prodavnica za iznajmljivanje. Šta hoću da kažem je da od mog detinjstva, mi smo govorili tri jezika. Ponekad razmišljam o tome kako sam naučila srpski? Naučila sam skroz nesvesno, mi smo odrastali na tri jezika. To znači da smo pričali turski kod kuće, turski u školi, ali naš prvi komšija je bio Srbin, naš treći komšija sećam se, oni su bili tri porodice u istom dvorištu, Aškalije; oni su bili vrlo pedantni, čisti ljudi koji govore turski, i na turskom i na albanskom, i druge komšije tamo su bili Albanci. Imali smo komšije Albance i s desne strane isto.

Osim toga, ispod naše kuće čim prođeš "Metu Bajraktarija", tu je počinjalo cigansko naselje. Mi nismo voleli da prolazimo kroz te delove, njihove trošne kuće, ulice. Kao da je bilo zabranjeno ići na ta mesta. Mi bismo išli u školu drugim putevima.

Ebru Sulejman: Je li to deo koji ide od "Metu Bajraktarija" ka pruzi?

Sevim Baki: Da, ka pruzi, ali celo naselje. Čim uđeš u ulicu Metu Bajraktari prolazeći kroz naselje, taj put je bio cigansko naselje, trošno. Sada biste se zapanjili da nema ni traga od njega, sve nove zgrade. Ipak, kad god smo prolazili tuda, mislili smo "Kuda mi ovo idemo!" ali tu su neke lepe zgrade, uprkos tome što nije uopšte dobro isplanirano, ali one su visoke zgrade na glavnom putu, povezuju put ka Vučitrnu, mnogo vozila ide tim putem sad.

Ebru Sulejman: Znači Aškalije su živеле drugačije od Roma?

Sevim Baki: Romi su bili skroz drugačiji, naše komšije Aškalije su bili jako čisti, vrlo ljubazni, kulturni, s poštovanjem, dobro se sećam, ponekad me je majka slala: "Idi kod tetka Magbulje da uzmeš tepsiju?" ili joj je falio neki sastojak kad je pravila baklavu, išli smo da uzimamo bez brige kod njih.

Ebru Sulejman: Na kom jeziku su oni išli u školu?

Sevim Baki: Bogami na albanskom ili srpskom, ne sećam se. Bio je jedan Šenol, on i moja sestra su išli na turskom, većina ih je bila na turskom, jedan je otišao u Nemačku, deca su tamo rođena, uglavnom su govorili albanski. Ali jedna žena iz Đakovice koja je živela u trećoj kući, jer su u jednom dvorištu živela trojica braće, supruga jednog je bila iz Đakovice... baš sam se vratila nazad, sećam se svega polako, polako... njena deca su se školovala na albanskom, u prvoj kući su govorili turski, takođe i u poslednjoj kući turski, ali sva ta deca su otišla u Nemačku, stariji su ostali da žive tu.

Ebru Sulejman: Jel u tom dvorištu bila samo vaša kuća?

Sevim Baki: Samo mi, ali pre, kad je moj otac kupio kuću, čak možda i kad je kupio moj deda, dvorište od kuće našeg prvog komšije Srbina je bila podeljeno samo tarabom, mi smo tako zvali tarabe: “pokvarili ste tarabe, čuvajte tarabe, pala je taraba, nemojte je kvasiti jer će se pokvariti”, napravljene su od drva onako redom, redom su bile postavljene tarabe. Nismo imali nikakvih problema, ujutro mi im kažemo: “*Dobro jutro!*” a oni nama kažu: “*Günaydın!*” [na turskom - Dobro jutro] (smeje se). Njihove ćerke su bile mnogo starije od nas, htele su da nauče turski, i govorile su: “Dodite da ostanete ceo dan sa nama, hoćemo da naučimo turski, a vi ćete naučiti srpski”, čak je i čika Mile, taj starac uvek govorio turski, od tada se znalo da su svi stari građani, i Srbi i Albanci, uvek znali turski.

Čudno je bilo da Srbin kojem su sva deca učila na srpskom, cela srpska porodica, i opet je čovek jako lepo govorio, tiho. Oni su kod nas dolazili za Bajram, mi smo kod njih išli na slavu. Rekla sam da nas je samo ta taraba delila, bio je jedan kapidžik¹, sa njima nismo imali nikakav problem tokom celog života, čak smo se sa njima čuli telefonom sve dok nisu preminuli ta gospođa i gospodin.

Ebru Sulejman: Sećam se da su mi majka i otac pričali da su Albanci i Srbi govorili turski isto kao i mi, odnosno da uopšte nije bilo razlike, svi su govorili. Da li se školski turski mnogo razlikovao od domaćeg turskog?

Sevim Baki: Definitivno, definitivno, sada ne znam zašto se naš otac koji je bio novinar i pisac toliko trudio da nas nauči pravom turskom jeziku, rekao bi, na primer... doneo nam je časopis “Ajšegulj”, bio je jako lep, iz Turske, verovatno od onih koje je poznao ili je naručio, i nama su donosili te dečije časopise. Insistirao je da se obrazujemo, iako nije bio uvek s nama pošto je radio kao novinar, uvek je bio na terenu, pokušavao je da nas obrazuje. Rekao nam je: “Molim vas učite i kad se vratim kući objasnite mi lekciju koju ste naučili”.

A u školi, na primer, učitelji i đaci ne znam kako su mogli da promene jezik u roku on nekoliko sekundi, sigurno ste i vi do primetili ovde: “Kako si, jesi li dobro?”, kad nas je učiteljica zvala, odmah smo govorili standardni turski jezik. Nešto što je važno, na primer, kada pišem, ali i na telefonu ako pišem, ne mogu da pišem na drugom turskom, pišem samo na standardnom turskom, koristila sam ga smisljeno i mislim da bi trebalo da bude tako, jer u pisanju smo svi isti, čovek kad piše bolje se izražava.

Uvek imam to na umu, odnosno kada pišem, čak i na telefonu ako pišem poruku ili e-poštu, ako mi nešto diktirate, napisaću to na standardnom turskom jeziku, ali mogu promeniti svoj govor odjednom. Ne znam zašto je to tako, možda je majčin uticaj pošto je iz Vučitrna, ona je drugačije govorila turski. Moja majka nam je dala veliku podršku da govorimo turski, da učimo na turskom sve, ali njen turski jezik je turski iz Vučitrna.

Ebru Sulejman: Da li postoji velika razlika između turskog jezika iz Vučitrna i turskog iz Prištine?

Sevim Baki: Bogami, ja to nisam mnogo primetila, ali kad sam se udala, porodica moga muža, svekrva, svekar su se smejali sa mnom: “Ti pričaš drugačije, malo teže!”, nekako mi je bilo krivo, moj je

¹ Mala, sporedna vrata; vratnica između susednih dvorišta.

suprug iz Prištine, majka mu je iz Prištine i otac takođe iz Prištine, prezime kod oca mu je Birvenik, kod majke Omer, oni su pričali malo... ne znam, tako kako treba da se priča prištinski jezik. Posle, kad su se oni smejali ja sam počela da primećujem razliku, jer sigurno zbog porodice, išli smo mnogo kod tetke, kod ujaka, oni su pričali malo teže. I tetka mi je u Vučitrnu, ali ona, pošto je otišla tamo iz Prištine, nije promenila jezik. Na primer, većina tamo me ne zove Sevim nego *Sevim*, ne znam zašto, rekoh: “Zar je toliko teško da me zovete Sevim?”, na primer...

To su razlike, to su, kao što znate, naglasci na Kosovu, da ne kažem dijalekti, jer dijalekti imaju više razlika, ali to su male promene u jeziku, samo u rečima i intonaciji glasa koji se menjaju, inače ih koristimo, pa tako i u Prizrenu ima velike razlike, albanski, srpski, turski, uticali su jezici koji se govore na jednom mestu. U Vučitrnu, kao što rekoh, malo jače, čak sam kasnije primetila da u Mitrovici dodaju neke sufikse “*tiga na, ettim ga, ettim ga*” [na turskom - Eto ti, završila sam] čula sam od drugarica. U Gnjilanu, po mom mišljenju, pričaju najbolje, poput nas, ali oni takođe pokušavaju, imaju, imaju različite tonove glasa. I u Prištini ne znam, to zavisi od porodice, možda kakav uticaj je imala porodica, otac takođe utiče na decu, porodica takođe ima mnogo uticaja ako pričaju standardni turski, ali ni danas ne pričaju naš turski, ali sa nastavnikom i tokom predavanja govori se standardni turski jezik.

U stvari, kada sam bila na univerzitetu, na odeljenju za orijentalne studije, mnogi profesori koji su došli iz Turske rekli su nam: “Turski je u redu, ali sviđa nam se vaš turski jezik, osim toga treba nam i ta varijanta turskog jezika”. Gde god se pričao turski, oni su sakupljali, i obuhvatili u ogranak [fakulteta], u svim zemljama, svaki su jezik analizirali. Hvalili smo se i šalili smo se sa prijateljima: “Nema potrebe da se govori standardni turski jezik, dobili smo potvrdu da možemo da govorimo naš jezik”.

Ebru Sulejman: Pored toga, mislim da treba da se sačuva usmeno, turski jezik koji ovde koristimo nikada nije bio standardizovan, tako da mislim da je pisanje i čitanje na standardnom turskom jeziku lakše.

Sevim Baki: Što se tiče govora, rekoh da je ranije bilo drugačije, više porodica je pričalo turski, sada čak i na poslu, pošto ja radim u ministarstvu, znate da su se 20 godina nakon rata mnogi preselili, puno ljudi je došlo iz sela. Svi su ovde obrazovani, ali ne znaju za postojanje Turaka. Kada govorim o tome, oni kažu: “Šta? Nisam nikad čuo da je ovde bilo Turaka”, znači ima takvih. Čak ni mladi ljudi ne znaju, jer u tim mestima Turci nisu živeli uopšte, jer su Turci uvek bili u centrima, tako da oni ne znaju da Turci postoje.

Ebru Sulejman: Kad ste počeli da se bavite muzikom i umetnošću? Da li ima neke veze sa detinjstvom? Pričajte nam malo o vašem detinjstvu, s jedne strane mirna, ali izgleda da ste imali i duha za umetnost?

Sevim Baki: Da, bila sam veoma stidljiva, nisam mnogo pričala, ponekad kažem sigurno pošto sam imala dve starije sestre, nije mi data sloboda izražavanja, ali nije, jer nikada međusobno nismo imali probleme: “Ona je starija, ona neka govori!” tako nešto ni moja majka nije činila. Uvek smo imali

prava, ali sećam se da sam svugde bila stidljiva. Kad bi me neko nešto pitao, mene je uvek bilo sramota, sigurno to svi doživljavaju kao deca. Otkad znam za sebe, odrasla sam i navikla se na muziku.

Ne znam tačno kako se to dogodilo, moj otac mi je često govorio da je imao ujaka, ujku Šerifa koji je živeo u naselju Četiri lule. Majka mi je takođe rekla da su kod kuće imali daire i darabuke, kod njih je uvek bilo pesme, imali su zabave, udate ćerke su dolazile da sede, dolazile su i tetke i ujaci, uvek sa dairama, darabukom, rekla mi je: “Ujak je stalno pevao”. Možda me je to kao dete impresioniralo i ostalo u ušima.

Sećam se da su me majka i otac vodili na svaki koncert koji se ovde organizovao. Svuda su nas vodili. Ako je neko došao iz Prizrena ili iz Skoplja, pozorište ili kulturna društva... čak kad je došla Emelj Sajin², imamo neke slike sa scene, sedeli smo i slušali. Sećam se, vrlo dobro se sećam tih scena, znači svugde gde se nešto na turskom organizovalo, mi smo učestvovali. Otac je bio osnivač časopisa “Tan”³, bio je osoba koja je doprinela osnivanju radija, novinarstva i svega ovde. U održavanju i promociji... Tako da, šta god da se organizovalo, mi smo bili prvi kao porodica tu na svakom mestu. Sigurno je i to uticalo, ali druge sestre nisu kao ja.

Kada sam bila jako mlada, bila je jedna pesma od Emel Sajin, *Sevda sevmessen* [Kada ne voliš ljubav]... Zvala se *Rüzgar* [Vetar], bila sam jako mlada i često sam je imitirala. Kada bi mi došli rođaci u posetu, ja bih govorila: “Hoćete li da vam imitiram Emel Sajin”? Sela bih, stavila jastuke na pod, stavila bih kosu na jednu stranu {pokazuje rukama}, rekla bih: “Idi uzmi fen da mi kosa izgleda kao da je leprša na vetru kao što izgleda u muzičkom spotu”. Oni su mi aplaudirali. Kada bi došao gost u posetu, moj otac bi uvek govorio: “Hajde, otpevaj nam neke pesme”. Sada, kad razmišljam o tome, mogu reći da su to bili nagoveštaji da ću biti vezana za muziku.

Ali ono što je najviše uticalo je to da nas je otac kao vrlo mlade poslao u kuturno umetničko društvo “Gerçek” [Istina]. “Idite budite aktivne!”. Sva su turska deca bila u “Gerçek”. Svi smo bili aktivni, u folkloru, počela sam sa folklorom, posle sam počela i da pevam, bilo je dosta mladih sa gitarama, pevala sam pomalo: “Hajde, hajde Sevim da ti čujemo glas! Ti si talentovana, imaš sluha”, tako su me ohrabрили. Uvek smo išli u zadnji red autobusa, mladići sa gitarama, a ja sam pevala.

Posle, tada se formirala grupa “Faks” sa mladima, malo lagane turske muzike. U kulturno umetničkom društvu “Gerçek” iz Prištine, prva moderna grupa je bila grupa “Faks”, oni su me zvali: “Hoćeš da dođeš Sevim, da radimo u ‘Gerçek’, napravićemo grupu?” i tako sam počela. Posle je jedan otišao u vojsku, među njima je bio i moj sadašnji suprug, on je bio vojnik i ja ga nisam ni poznavala, kad je došao rekli su mi: “Jedan dečko jako lepo svira saz⁴ i ud⁵”. U redu, počeli smo da pevamo, u to vreme

² Emel Sayin (1945), poznata turska pevačica i glumica.

³ Prva novina na turskom jeziku na Kosovu koja je prvi put objavljena 1. maja 1969. godine, a zatvorena 1992. godine.

⁴ Saz je drevni muzički instrument iz grupe tambura.

⁵ Ud je žičani instrument koji se od srednjeg veka do danas koristi u arapskom svetu, poznat je kao preteča evropske laute.

je čika Rasim pravio koncerte u “*Gerçek*”, ali u isto vreme je čika Rasim sa orkestrom učestvovao da bi mi imali podršku. Svidelo mu se jako.

Ebru Sulejman: Rasim Salih je u to vreme pravio muziku...

Sevim Baki: Na radiju, prvi put '51. od kad su se formirale ove institucije, radio, novinarstvo, televizija, u drugoj polovini osnovan je i turski orkestar, profesionalni orkestar, u to vreme je čika Rasim okupljao mlade, koji su izgledali sposobniji, ohrabrivao ih je, čak je i mog supruga tu primio. Moj suprug je istovremeno obavljao i prve aktivnosti u “*Gerçek*”...

Ebru Sulejman: Gde se nalazio “*Gerçek*” u to vreme?

Sevim Baki: U istom mestu gde je danas. Ne! U to vreme... greška... U to vreme... ne znam kako da vam opišem, ova ulica u centru, na kraju ove ulice, bila je biblioteka, a ispred nje ulica, nije ulica Buljukbaša, nije ulica kuće Buljukbaša, nego druga, u toj ulici je bio jedan Turčin, čika Redžep, on je otvarao i zatvarao dvorište.

Ebru Sulejman: Na strani opštine ili prema Divan Jolu?

Sevim Baki: Prema Divan Jolu, odmah kod ovog velikog tunela, podvožnjaka koji se nalaze ispod zgrade, sa njihove desne strane, blizu boksterskog kluba, ali ulaz je bio iz centra, tu smo išli. Taj period je po mom mišljenju bio najlepší, najaktivniji period, najuspešniji period, kada smo bili mladi jedva smo čekali da idemo.

Ebru Sulejman: Koliko ste godina imali?

Sevim Baki: 14 godina sam imala, nas tri sestre smo počele sa folklorom, čak se i Suna malo kasnije pridružio.

Ebru Sulejman: Pored folkloru i muzike, kojih drugih aktiviteti je bilo u “*Gerçek*”?

Sevim Baki: Bilo je puno aktivnosti u to vreme, počelo je u to vreme ili nekoliko godina kasnije, ne sećam se, ali imali smo probe u pozorištu. Probe su se držale u pozorištu, čak je i moja sestra malo igrala u pozorištu, a zatim ostala u folkloru. Učestvovanjem u pozorištu i u međuvremenu, dok sam pevala, njima se svideo moj glas, bio je jedan koncert u Kačaniku '86, i rekli su mi: “Sevim, učestvuj i ti! Šta da pevamo?”, “*Size Selam* [Pozdrav za vas] i *Karanfil Bestesi* [Pesma karanfila]”, tada smo voleli te narodne pesme. Izašla sam, zahvaljujući čika Šukru Zejnulahu, imala sam puno emocija, on je bio pored mene: “Sevim, nemoj uopšte da se plašiš, kao da nema nikoga, ti samo pravo gledaj, nemoj nikoga gledati u oči, ovamo {pokazuje rukom} u čelo i otpevaj pesmu, nemoj uopšte da se brineš, sve će lepo da ispadne!”. Čak sam igrala u narodnoj nošnji i izašla da pevam.

Zatim smo počeli na radiju sve do '90-ih, blizu '80-ih, snimali smo pesme, turske umetničke pesme i lake turske pesme. Tada sam bila veoma aktivna, čim sam napunila 18 godina, srednja škola me je odmah... pre toga, Nesret Jakupović iz Prizrena je bila prva žena zadužena za turski radio u Prištini. Ona se jako brinula za mene: “Sevim, molim te upiši se u muzičku školu, u srednju muzičku školu,

imaš talenta, uzmi neki instrument ili vežbaj glas, molim te, potrebna si orkestru”. Tad je suprug bio mlad, rekao mi je: “Mi smo ionako formirali grupu”, rekao je: “Sevim, nemoj da se upišeš u gimnaziji, upiši se tamo [u muzičku školu], to ti je sigurnije”.

Dobila sam pojačanje i pesmom je sve počelo, sa folklorom sam pevala ponekad neku pesmu. Onda sam otišla u srednju muzičku školu, otišla sam da se upišem. Razgovarala sam sa onim čovekom na albanskom, ali sam želela da se registrujem na srpskom. Zašto? Kao što sam vam rekla, imali smo mnogo prijatelja i komšije koji su bili Srbi, čak smo i u školi imali čas srpskog kao lokalnog jezika.

Ebru Sulejman: Da li je to škola prekoputa “Elena Đike”?

Sevim Baki: Tada se zvala “Stevan Mokranjac”, otišla sam da se upišem, onaj mi čovek kaže: “Ti pričaš albanski jako lepo, kod njih je sve popunjeno, ali ako ti hoćeš možemo da te primimo na albanskom”. Pošto su Srbi, na primer, brzo popunili mesta, nisu prihvatili puno dece, i kako se sećam, rekla sam: “Nema veze, ja ni srpski ni albanski ne pričam dobro, ja sam Turkinja”, “U redu”, rekao je: “Upisaću te na albanskom, pošto tu ima mesta, kvota nije popunjena”.

Ušla sam i učila četiri godine, počela sam sa violončelom, ali nedostajalo je osoblja, moj učitelj je došao iz Makedonije, posle 6 meseci više nije mogao da dođe, razboleo se, bio je starac, ostala sam tako i nisam znala šta da radim u vezi glasa... Završila sam četiri godine na konzervatorskom odeljenju, malo sam naučila da sviram klavir. Taj period, kao što rekoh, bio je i najaktivniji period, i čak sam srednju školu završila na novom jeziku. Ne znam da li se sećate, bili su “Akordi Kosova”, važni festivali, u Prizrenu “Ljiljan Prizrena”, gde sam dobila najvišu nagradu za učešće... Čak je Bariš Mančo⁶ tada bio gost iz Turske, i te godine sam dobila prvu nagradu od publike kao Turkinja. U “Akordima” sam uvek osvajala drugo mesto, zlatan mikrofoni, ali sam više puta dobila srebrni mikrofoni. Uvek sam pevala lokalne kompozicije, kompozicije Šemsi Međihana, puno sam saradivala sa čika Šemsijem, bio je dobar čovek, dobar kompozitor. Zahvaljujući njemu, sa pet ili šest njegovih pesama sam pobedila. I znači tako.

Drugi deo

Ebru Sulejman: Da li su to bili festivali?

Sevim Baki: “Akordi Kosova” je bio festival, i “Ljiljan Prizrena” koji se održavao jednom godišnje, još uvek se održava, pošto je Prizren poznat kao kulturno mesto, pošto postoji reka, tu se svake godine održava “Ljiljan Prizrena”. Ali “Akordi Kosova” su bili na tri jezika, i radio je uvek organizovao, profesionalni Radio Prištine, i bilo je obavezno da su još jedna ili dve pesme na srpskom ili jedna ili dve pesme na turskom. Ja sam druge noći pevala lagane pesme, ponekad sam pevala prve noći, da ne kažem klasičnu muziku, ali nešto moderniju tursku muziku. Prvu noć su išle ozbiljnije pesme, drugu noć lakša muzika, ali u oba slučaja sam otpevala čika Šemsijine kompozicije.

⁶ Bariš Mančo (1943.-1999), turski rok pevač, tekstopisac, kompozitor, glumac i poznati televizijski producent.

Sećam se da mi je nekoliko puta došla ponuda od Tomora Beriše: “Dođi da pevaš na albanskom”, on me molio: “Dođi, promeni malo žanr, pevaj i na albanskom, mnogi te vole, veoma si poznata”. Ali nisam prihvatila, pošto Turci nisu imali toliko umetnika, tako da nisam prihvatila, inače verovatno bih otišla ako bih mislila o profitu. Ali: “Ne” rekla sam: “Vi imate dovoljno umetnika, ako pređem kod vas, šta će biti sa mojim turcizmom?” i nisam otišla.

Ebru Sulejman: Da li se taj festival održavao u Prištini?

Sevim Baki: Da, uvek, pošto je to bio centar i tu je bio radio u glavnom gradu, tako da se uvek održavalo u “Crvenoj sali”, pokušavali su da ukrase te sale da bi imale lepši izgled, bili su tu i crveni tepisi, ali su još više dekorisani, sve je išlo direktno na televiziju, odnosno bio je to vrlo lep festival, koji je imao vrednost.

Ebru Sulejman: U to vreme ta sala, dakle “Crvena sala” u “Boro i Ramizu” je bila jako popularna, jel tako?

Sevim Baki: Bila je popularna i puna publike, sećam se, imam i slike, ali pošto je bilo dosta umetnika, oni su se jako trudili da budu deo festivala “Akordi”. Ja sam dobila priliku i nisam se uopšte trudila, zvali su me i ja sam prva ulazila. Posle sam se upoznala sa jednom drugaricom, sa Violetom Redžepagić, sestrom Armenda Redžepagića, stvarala je jako modernu muziku, htela je da učestvuje na “Evroviziji” u Beogradu.

I izabrala je jednu Srpkinja Ivanu Vitalić, mene Sevim Baki i sebe, napravila je jednu pesmu, i grupi smo dali ime “Vivien”, u stvari ona je dala ime grupi i sve je ona organizovala. “Sevim”, reče: “Htela bih da dođeš, nas tri, srpski, albanski, da otpevamo jednu pesmu i da učestvujemo na ‘Evroviziji’” i ‘86-‘87. smo učestvovala na festivalu “Evrovizija” u Beogradu. Iako nismo ništa dobile, nešto nam je ostalo, učestvovala smo.

Ebru Sulejman: Kakvo je to iskustvo bilo, kada ste otišli tamo, da li možete malo da mi ispričate?

Sevim Baki: Predivno, jer sam se ja u potpunosti promenila, ona nas je doterala da izgledamo kao ona. Napravila mi je frizuru {pokazuje rukama} u ljubičastoj boji. Bila je takva, ne znam koliko je poznajete, bila je žena sa hipi stilom. Sve smo nosile haljine u njenom stilu, ali ja sam pokušala da nešto uradim, jedan rukav mi je bio duži, drugi kraći, pokušali smo da uradimo nešto u hipi stilu. Bilo je lepo biti u potpuno drugom okruženju.

Ebru Sulejman: Da li je to bio prvi put da ste uradile nešto tako zajedno?

Sevim Baki: Da, prvi put smo pevale na tri jezika, prvi put je to bilo, ali ja sam učestvovala u mnogim zemljama, jer je Kosovo organizovalo mnoge turneje, Albanci su organizovali. Neko je imao obavezu da organizuje turneje po celom Kosovu u roku od 15 dana, ali po zakonu na tim turnejama morali su biti prisutne pesme na tri jezika.

Ako je na koncertu bilo pet ili šest albanskih pevača, tu je sigurno bio i jedan Srbin i Turčin. Sada vidite kako je vreme došlo, svako za sebe, ako imate sponzora, ako imate podršku ili ako vam slušalac

pomaže bez obzira koliko-toliko, to vam je od pomoći. Na primer, na “RTK” su počeli da ne emituju nijedan muzički program na turskom, a ranije su morali da budu prisutni i predstavnici drugih jezika u tom programu. Sada na primer ne. Otvorite kanal i slušate samo na albanskom, ili u “RTK 2” slušate samo na srpskom, na turskom su ostale samo vesti, osim toga, tu je i program “Mozaik”, ako nisu i to ukinuli, ali poslednjih godina nikad nisam učestvovala u tim programima. Ne znam šta je prouzrokovalo to, ali ne rade na tome da pozovu mene ili nekog drugog, sada često kažu da nema budžeta ili nema podrške, o čemu se radi ne znam, ali postoji velika razlika od pre.

Ebru Sulejman: Znači ima velike razlike što se tiče aktivnosti i zastupljenosti?

Sevim Baki: Mnogo, mnogo, što se tiče reprezentacije, rekoh da je svugde bilo “bratstvo jedinstvo, bratstvo jedinstvo...” Ako su neki program na televiziji ili radiju snimale državne institucije, ako je to bilo organizovano... Uvek kažem da sam bila jako zauzeta tada, stalno su govorili: “Mora da postoji turski jezik, želimo tebe, pođi sa nama” i ja bih se pridružila turneji.

Nešto su nam plaćali, na primer, ako je bio dug put, jer smo ponekad držali po dva koncerta, na primer jedno selo, pa grad, pa opet selo onda grad... Ako smo išli u Đakovicu, svirali smo i u Klini, pa iz Đakovice smo išli za Prizren, onda smo i u Suvoj Reci održali koncert oko 16 i 19 [časova]. To se nikad nije završavalo, dvorane su bile pune, moram priznati da me je publika uvek jako lepo dočekala, nikad to ne mogu zaboraviti i žao mi je jer nemam video snimke, moglo je ostati kao uspomena, mada postoje neke fotografije od ljudi koji su to organizovali, ali nemam ih kod sebe.

Ebru Sulejman: Koje su to godine bile?

Sevim Baki: To je sve bilo ‘86, ‘87, do ‘88. godine. Posle sam završila školu, udala sam se i odmah sam počela raditi u radiju kao osoba odgovorna za muziku za turske programe, arhivske programe. Osim odgovornosti za muziku, takođe sam vodila i organizovala sam programe sa umetnicima. U isto vreme, išla bih dole do zgrade Radija, postavila raspored, na primer, u toku nedelje, mi bismo radili sa orkestrom i snimali nove programe. Ali se znalo da za Novogodišnji program za decembar je trebalo da se snimi mesec dana unapred, bilo je neizbežno, svaki put moralo je da bude novih dela, tako da smo počeli da radimo u devetom mesecu, septembru, da bismo se spremili za snimanje. I sada, čak iako imamo televiziju, radio, nemamo više ni traga od tih programa.

Ebru Sulejman: Ako možemo malo da razgovaramo o stilu muzike, pomenuli ste tursku klasičnu muziku, pomenuli ste tursku laku muziku, modernu muziku, možete li objasniti ljudima koja je razlika između ovih stilova, ako želite možete da objasnite i tehničku stranu, kako vi želite?

Sevim Baki: Turska klasična muzika je veoma autoritativna muzika, Tursku klasičnu muziku možda ne ume svako da peva, možete da mrmljate, da je volite, možete da budete dobar slušalac, ali ne može svako da peva. Prvo je počela kao veoma teška klasična muzika, to je muzika koja je započela ulaskom Osmanskog carstva na Balkan, ne, to je povezano sa pesmama Rumelije⁷, {negira rukom} izvini, pogrešila sam, to je vezano sa narodnim pesmama Rumelije. Htela sam da uporedim tursku klasičnu

⁷ Rumelija ili Vilajet Rumelija (turski: Rumeli) je ime koje se od 15. veka koristilo u Osmanskom carstvu da označi njegov zapadni (evropski - balkanski) deo.

muziku i našu narodnu muziku Rumelija. U turskoj klasičnoj muzici ne možete koristiti svaki instrument, iako je uticao Zapad, klasična muzika je evoluirala različitim aranžmanima i muzičkim predmetima. Takođe se sećam da nas je čika Rasim učio da praktikujemo tu muziku.

U klasičnoj turskoj muzici su bili Muazzez Abacı⁸, Zeki Müren⁹, Ahmet Özhan¹⁰, Zekai Tunca¹¹, njih smo slušali, rekao mi je: “Slušaj Hamiyet Yüceses¹², kćeri, nauči nešto od nje”... Čak i sada slušam različite programe, znači slušam, znam nešto i imama dosta iskustva jer sam u to vreme slušala puno kaseta, radila sma puno. I u “Gerçek” i na radiju, znači u to vreme, sa godinama koje sam imala, formirala sam priličano veliki repertoar.

Zadovoljna sam time jer mislim da ne postoji turska pesma koju ne znam, ponekad slušam neku pesmu i kažem kako to da je nisam nikad čula, dešava se zato što ima puno pesama, kao što sam pomenula violina, ud, bubanj, to je teška muzika koja se realizuje ovim instrumentima. S druge strane, rumelijska narodna muzika, koju smo mnogo koristili jer je lokalna, počela je kada je Osmansko carstvo došlo na Balkan i to je uticalo. Postoje razlike jer svaka regija i jezik imaju svoje skripte, melodije i instrumente.

Ebru Sulejman: Znači rumelijska muzika više potiče iz naroda. Turska klasična muzika se više zasniva na obrazovanju?

Sevim Baki: Zasnovana je na obrazovanju, jer svaka pesma ima svoj sistem melodija, a melodije su zaista važne, ali nažalost ovde nisam mogla naći nekoga ko bi me naučio te melodije.

Moj muž zna jako dobro, ali zašto ih zna, pošto on svira instrumente, on je radio sa tim notama i ambitusima, ima veću sklonost. Pošto sam ja samo vežbala glas, nisam toliko znala note. Sigurno pošto smo uvek vežbali sluhom: “Hajde otpevaj neku pesmu, hajde nešto...”, ali ako bih stekla pristojno muzičko obrazovanje, definitivno bih naučila note jer su one veoma važne. Bilo bi me sramota da se sretnem sa nekim Turčinom i da kažem da ne znam note, sramota je, ali nažalost nije bilo nikoga ko bi me naučio.

Ebru Sulejman: Kako je Rasim Salih naučio ove stvari u vezi muzike?

Sevim Baki: Ne znam puno o tome, ali pogledala sam jedan program koji su njegovi unuci pripremili, tu sam videla da je on jedan od prvih umetnika u Mitrovici, i mnogo je doprineo, osnovao je, radio je, okupljao ljude, vežbao. Sluhom je nalazio muzičare, i čika Rasim je kasnije počeo da uči note, to mi je ispričao moj suprug, ali je bio veoma dobar muzičar zahvaljujući sluhu.

⁸ Muazzez Abacı (1947), pevačica turske klasične muzike. Aktivna je od 1973.

⁹ Zeki Müren (1931. - 1996), bio je turski pevač, kompozitor, glumac i pesnik.

¹⁰ Ahmet Özhan (1950) je istaknuti pevač, dirigent turske klasične muzike.

¹¹ Zekai Tunca (1944) je pevač turske klasične muzike i još uvek radi kao solista u Ministarstvu kulture.

¹² Hamiyet Yüceses (1916. - 1996), turska umetnica klasične muzike.

Ebru Sulejman: Interesuje me muzika iz Rumelije, koju mislim da su ljudi prenosili iz jedne porodice u drugu, s generacije na generaciju. Ali turska klasična muzika se zasniva na obrazovanju, dakle kako i kada je nastala na Balkanu?

Sevim Baki: Ne, ja mislim da slušamo tursku muziku pošto je za nas Turska kao domovina. Znam da smo ovde poznavali svakog turskog umetnika, bili smo jako bliski i kada smo kupovali. Sećam se da smo imali kasetofon, kupovali smo kasete, ne kao sada CD ili nešto drugo, imale smo pune pune kasete. Jer kad sam išla u Tursku nisam znala da stanem, kupovala sam po 20 - 30 [kasete]. One su dragocene, ali ih nisam sačuvala. Uvek smo delili: "Daj mi ove nedelje da slušam, daj je meni", ostale su negde i pokvarile se. Skupljaš, onda baciš. Tako da nažalost nije ostalo ništa od njih.

To je verovatno zato što su odnosi između Kosova i Turske uvek bili dobri, iz tog razloga smo takođe gledali televiziju i išli tamo. Nekada je bilo više veza, jako često smo išli. Telefon i internet nismo imali, ali se sećam porodice moje bake, i onda kada smo odrastali, išli smo po festivalima i učestvovali sa udruženjem "Gerçek" u Čorumu, Silifke, Iskenderunu, Kastamonu.

Ebru Sulejman: Ko je '80-ih bio najaktivniji u "Gerçek"-u, znači ko je učio glumu, folklor ili muziku, ko je više organizovao?

Sevim Baki: Za pozorište se ne sećam pošto su se mnogi promenili, ko je tad bio... znam da je bio Erđan Kasap, tetka Alija, moj je otac malo glumio, moja sestra Senaj. Ali se uopšte ne sećam ko je bio glavni, na kraj mi je pameti.

Folklorom su se bavili stari folkloristi, u moje vreme je bio Kemal, zvali smo ga Kemo, došao je ovde kao student i probao je u "Gerçek"-u, bio je mlad student ali je poznao folklor vrlo dobro. I znate da u Turskoj svaki đak ili zna da svira saz ili je član hora u školi ili igra u folkloru, mene je to fasciniralo zato što je to jako bitno i to treba promovisati deci u školi. Podstiču decu na neki način i vode ih ka kulturi i aktivnostima. Taj momak koji je došao ovde nije znao kako da troši vreme i naučio nas je folkloru, i u tom periodu smo počeli da učimo malo modernije turske narodne igre, *çerpikli*¹³, *halaylar*¹⁴, te turske narodne igre smo tu naučili.

Ebru Sulejman: Pričali ste nam o periodu kada ste bili u "Gerçek"-u, posle o muzičkoj školi, prijemu u radio i spremanju za Novu godinu, dakle da li ste opet počeli da radite na radiju '80-ih, '90-ih godina?

Sevim Baki: Devedesetih sam tek završila školu, odmah mi je stigla ponuda: "Sevim, čim završiš školu potrebna nam je osoba zadužena za muziku, trebaš nam ovde, ako želiš kao umetnik...", ali nije bilo posla, više kao hobi, išla sam i snimala snimke, ali sve što se na radiju spremalo na turskom u ime države zvali su me da učestvujem.

Jedno vreme kada sam ušla u profesionalni klasični hor, otprilike tri meseca, učila sam i volela note, naučila sam operske pesme sa notama u roku od tri meseca i bilo mi je veoma drago da tamo radim, ali nisam tu ostala. Nisam završila fakultet, jer sam odmah nakon srednje škole dobila posao, udala se,

¹³ Brzi narodni ples iz regije Gaziantepa.

¹⁴ Stil narodnog plesa u centralnoj i jugoistočnoj Anadoliji.

izbio je rat, devet godina sam bila odgovorna za muziku. Ali u trećoj godini sam napustila fakultet, ostavila na pola i nisam nastavila, sigurno pošto su tu već bila deca, opustila sam se, sve je bilo lepo, imali smo posao, dom, decu, nisam imala mnogo aktivnosti, odnosno nije bio užurban period.

Počela sam da ostavljam sa strane i "Gerçek". Dolazile su nove generacije, išla sam samo kao umetnica za snimanje na televiziji ili za neki koncert. Imala sam neodlučan period, kao što rekoh rodila sma decu, onda je rat izbio i mi smo izgubili posao.

Ali to nije dugo trajalo, jer je moj otac bio vrlo aktivan i tražila sam posao, nas su svi poznavali, otvorio se jedan radio sa posebnim kontaktom, radio sa multietničkim kontaktom, sa Srbima, Bošnjacima, Turcima, Albancima, Romima, informativnim emisijama i muzičkim emisijama, i nas su tu primili. Otac je radio u vestima, a onda sam ja postala zadužena za muziku, tu sam primila još puno turskih prijatelja, radili smo oko 18 meseci, a onda se i to zatvorilo i opet sam ostala bez posla.

Ebru Sulejman: Znači odmah posle rata?

Sevim Baki: Odmah, odmah, posle devet godina rada, nije bilo ni orkestra, niti su se umetnici vratili, ni novinarstvo se nije razvilo, one vesti. Onda možda nakon dve godine, ne sećam se tačno, informativni program je nastavio sa pet ili šest ljudi. Ne znam tačno koliko ih je bilo. Bilo je nekih emisija, nekih programa, ali ne znam više.

Znači onog prethodnog bogatstva više nije bilo, od prethodnih dela nije ostao nikakav trag. Pošto ih nisu mnogo koristili, nisu radili nešto novo za arhivu. Mi malo mlađi jedino ako pronađemo sponzora, onda sam napraviš i snimak. Šta se onda dešava? Izlazi video klip, imate CD u ruci, nije nešto povezano sa institucijama.

Posle sam videla da kome god sam pokazivala diplomu muzičke škole, niko me nije primio na posao. "Šta je muzička škola? Ništa". Kako bih učinila nešto korisno, upisala sam se na odeljenje orijentalnih studija na Filološkom fakultetu Univerziteta. Srećom, odmah je otvoren posao u Odeljenju za ljudska prava i bilo je potrebno da se zaposli neko iz manjinske zajednice. U tom periodu sam bila prilično zauzeta. Radila sam kao državni službenik u Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja. Ove godine je prošlo deset godina i radim u veoma dobrom odeljenju za ljudska prava. Naučila sam puno novih stvari.

U isto vreme sam imala puno poteškoća, troje dece, porodica, biti udata žena koja pokušava da uskladi i fakultet i posao, bilo je prilično teško, ali zahvaljujući mojoj porodici, oni su uvek bili tu za mene. Ponekad nisam mogla da kuvam, ponekad sam bila umorna jer nije bilo lako polagati ispite. Ali diplomirala sam na vreme, nisam želela da budem manjina bez fakultetske diplome. Zato što jedva čekaju da kažu: "Gledaj, ove manjine su uvek bile zaposlene bez fakultetske diplome". Zato sam dala obećanje da ću da diplomiram. Ja radim ovde, kao što rekoh, ali opet, bilo je nekih horova otvorenih dva ili tri puta, mislim da se jedan hor zvao "Tan", Meliha Hudaverdi i Sebiha Hudaverdi su bile organizatori.

Ebru Sulejman: Posle rata?

Sevim Baki: Posle rata su počeli da se otvaraju horovi, učestvovala sam, ali nije mi se svideo njihov sistem rada. Sigurno kada jedna osoba ima iskustvo, kad je stalno zauzeta tim poslom, primeti kada fali nešto. A kao najmlađa da se mešam tu... ne znam. Tražile su pomoć, ali kada dođe nešto profesionalnije nisu vam dali pravo. Nisam mogla to da podnesem i ostavila sam. Par puta sam rekla da uopšte ne mogu tako da radim.

Onda su neki prijatelji počeli da me nagovaraju: “Zašto ne osnuješ ti nešto, zašto sama ne uradiš nešto?” Rekla sam: “Hoću, ali kako?” Nismo tada znali. Navikla sam da me uvek zovu, a ne ja da uradim nešto za nekoga. U to vreme nismo imali mesta gde, tu je bilo udruženje “Gerçek”, gde sam zaista želela da radim, ali kad sam išala zimi, bilo je jako hladno, nije bilo kuhinje, nije bilo ničega ako ste želeli da organizujete koncert, nije bilo pomoći, dakle nije bilo ni para.

U međuvremenu, zaista nam se dopala književnost na fakultetu, i počeli smo da idemo u Institut “Junus Emre”, znate kulturni centar povezan sa turskom ambasadom. Videla sam da ih zanimaju novi projekti, savetovala sam se sa profesorima i oni su rekli: “Da, stvarno bi nam se svidelo, možete ovde da radite i organizujete hor”. Sada u horu ima skoro 20 žena koje znaju turski jezik, možda su neke i Albanke, kažu da su Albanke, ali odlično govore turski. Takođe vole tursku muziku i žele da uče tursku muziku.

Od rumeljske muzike do članaka, pokušavam da izaberem nešto i stvorim repertoar pesama koje već znaju i koje se lako peva. Da bismo naučili tursku muziku, osnovali smo ovaj hor 2015. godine. Tu smo izgradili stvarno lepo prijateljstvo. Ponekad ne vežbamo, ali i dalje imamo prijateljstvo, čak i ako ništa ne radimo, naše prijateljstvo ostaje. One ulaze u ovaj posao srcem i dušom, tako da pokušavam da organizujem nove projekte, šije se odeća, imamo i jedan CD sa nekoliko pesama.

Trenutno radimo na video spotu, ali ako ne nađemo sponzora, biće objavljena samo pesma. Koncerte smo imali i stvarno želim da se zahvalim instituciji “Junus Emre” na podršci, a takođe i Ministarstvu kulture, jer oni ponekad otvaraju nove projekte i podržavaju nas malim budžetom koji možemo da koristimo u našim organizacijama. Zaista sam oduševljena ovim timom koji sam formirala. Svi rade srcem i dušom, ne očekujući ništa zauzvrat, baš kao hobi, nadam se da ćemo jednog dana moći da iskoristimo prednosti ovog posla koji smo obavili.

Ebru Sulejman: Da li u horu možete da izvodite domaće pesme koje ste pomenuli? Šemsi Međihana...

Sevim Baki: Ne, u tom smeru ne idem uopšte, ne na taj način. Pošto su jako modernizovane, ostale su samo registrovane, mislim da su sve tamo u radiju. Mnoge stvari sam snimila na CD-u, one su u mojoj arhivi, neka ostanu uz mene. Ali nisu mogli da izvuku sve, one su snimljene ovako kad smo učestvovali u “Akordima”, nove pesme možda donose puno emocija, ali nema dela koja bih mogla da slušam. Te pesme su bile lepe, ali modernije.

Kompozicije koje ponekad pevamo su iz narodne prizrenske muzike, narodne muzike Rumelija i turske narodne muzike, a ovaj put učim i melodijski sistem u turskoj umetničkoj muzici, jer me uči muž sa svojim instrumentom. Na primer, ja mu kažem: “Ovog puta ćemo svirati melodiju *nihavent*¹⁵, u

¹⁵ Muzička nota koja podseća na sol-minore zapadne muzike.

drugom delu sviraćemo *hicaz*¹⁶ i posle melodiju *rast*¹⁷. Svaka melodija ima svoj ritam, neke su stvarno lagane, a neke jako brze. Tako da ja radim na tome, ali još uvek je veoma uzbudljivo što znaju sve kompozicije sa kojima radimo. Ono što mislim je da one vole pesme, a ja pokušavam da ih naučim posebnim stvarima za posebne prilike.

Pošto je sada Ramazan, pevamo [učimo] ilahije¹⁸, napravili smo repertoar sa najlepšim ilahijama. Ako treba, mi sednemo i napravimo program, mislile smo da će da naprave neki program, ali ne, svakako su ostale kod nas. Zahvaljujući njima, čitav je repertoar štampan u knjigama, kad god nam zatreba, uzmemo i čitamo. Kao što znate, psme iz Rumelije su ovde najdraže, zbog toga želimo da promenimo to i da imamo više mogućnosti.

Ebru Sulejman: Što se tiče sala, gde ste najviše nastupali u Prištini? Pre i sada?

Sevim Baki: U Prištini najviše se sećam “Crvene sale”. Da li je bio koncert na turskom ili festival “Akordi”, ionako je bio samo festival “Akordi”. Oni su se održavali definitivno u “Crvenoj Sali”, jer je imala stepenik, stepenište, znate, bila je i krčma, što je bilo jako pogodno za publiku. Sećam se Crvene krčme i sećam se pozorišta malo. Zaboravio sam, ali još uvek to zovemo JNA, znači Narodna armija, sala Jugoslovenske narodne armije. I pripadala je vojsci, čak i kada je UN preuzeo, bila je u vojnom sektoru. Toga se dosta sećam, “*Gerçek*” je koristio, Opština bi dozvolila da se koristi.

Tu i u “Crvenoj Sali”. Bio je i amfiteatar u “Boro i Ramizu”, vrlo visoko zeleno, vrlo posebno unutra, jako veliko. Gde je sada Kembridž škola, ne zna puno ljudi za ovo, jer se ne koristi više. Ona se isto dosta koristila. Bio je način da se stigne do nje iz “Crvene sale” iznutra, preko stepenica, ali su ih zatvorili, jer je sada tu Kembridž škola. Sišli biste niz stepenice i tu je bila Zelena sala posebno, ali samo kao amfiteatar, kao bioskopska sala, retko se koristila. A sportska sala, velika sala, mislim da se sad zove “Prvi novembar”, se koristila za velike koncerte. Ne znam da li smo je ikada koristili kao “*Gerçek*”, ali pevla sam tu tokom velikih koncerata i turneja, da.

Ebru Sulejman: Ako hoćete, možete da nam pričate malo o mladima u Prištini, gde ste vi provodili vreme?

Sevim Baki: Šta da vam kažem za mladost, mesto sastanka nam je bilo u udruženju “*Gerçek*”. Tu smo se družili. Kao što rekoh, svugde smo nas tri sestre išle zajedno. Posle proba u “*Gerçek*”, izlazili smo, “Hoćemo negde na kafu”.

Imali smo starije prijatelje, to su bili oni muzičari, na primer drugari grupe mog supruga. Tu sam se i upoznala sa sadašnjim suprugom. Ali tada, kad smo bili drugari, pitali bi nas: “Hoćete da dođete?” I oni su nas negde izvodili, bio je “Grand Hotel” gde si mogao da popiješ dobru kafu ili “Božur”. Bio je restoran “Rugova” gde je sad “Maxi”, tu smo puno sedeli. Ali dobro, nije bilo loše, mi kao mladi nismo

¹⁶ Podseća na notu “DO” zapadne muzike.

¹⁷ Jedna od glavnih vrsta melodije turske klasične muzike.

¹⁸ Ilahija je muslimanska verska pesma koja svojim sadržajem prvenstveno veliča moć Alaha i ljubav prema njemu.

toliko voleli, ali pošto je društvo izlazilo, i išli smo tu pošto je tokom zime bilo toplo, a tokom leta svi su mladi...

Ebru Sulejman: Kafana “Grand Hotela” je tada bila dosta popularna da odeš i popiješ nešto.

Sevim Baki: Da, i ko je išao u “Grand”, bio je popularan. Ali meni se činilo vrlo neobično. Bila sam mala, mlada, šta sam tražila tamo? Ali gde god je društvo išlo, takođe smo išli kao grupa. Posle tokom leta je bio u modi korzo. Na korzou se znalo koja grupa gde stoji, mladi su se delili u grupe, rekli bi: “Da li čuvate to drvo, šta radite tu?”, društvo u grupama. I svako je znao svoje mesto, svi su se okupljali tu pored “Foto Neše”, tu je bilo mesto za Turke.

Posle, kada bismo izašli odatle: “Gde ćemo?”, “Večeras idemo u ‘Đani’ ili ‘Kanabis’”, sećam se ova dva kafića. “Đani” je bio u uglu Tri šešira, sedeli smo napolju. Bilo je puno ljudi, muzike, sedeli smo tamo. “Kanabis” je bio tamo na kraju Kičme, napravljeno je novo naselje, novi kafići, i u “Kanabisu” smo sedeli dosta. Da budem iskrena, nisam volela ove kafiće sa disko muzikom. Ne volim disko klubove, čak i danas ako me pitate: “Šta ti se sviđa”, neku laganu muziku, ne slušam toliko englesku muziku, sigurno mi se nije sviđala i nije mi bila bliska. Tako da sam izlazila, ali nisam bila toliko oduševljena. Ponekad nisam uopšte izlazila. Kao što rekoh, dok sam bila mlada, bila sam jako zauzeta, išla sam u školu, išla sam u “Gerçek”. Vraćale smo se rano, mama i tata nam nisu dozvolili, najkasnije do devet-deset, nisu nas puštali da ostajemo duže. Morali smo rano da idemo kući, odnosno nisam imala neki buran noćni život.

Ebru Sulejman: Po tim mestima su sigurno puštali pop muziku?

Sevim Baki: Da, i uvek na engleskom, rok, pop nije stil koji se meni sviđa, nisam toliko slušala. Tako da ne mogu ništa da kažem. Ali, koliko se sećam, ova dva kafića su bila najpoznatija. Svaki put kad bismo smo izašli, išli smo tamo. Dva puta nedeljno išli smo u udruženje “Gerçek”, kao što rekoh, odatle smo posle izlazili. Onda bih u drugim prilikama, kad sam kasnije počela da se zabavljam sa sadašnjim suprugom, izlazili smo posle škole na različita mesta. Obično ne po kafićima, nego na neka mirnija mesta.

Ebru Sulejman: Decu ste rodili pre rata, jel tako?

Sevim Baki: Da, ja imam dva sina, Menana i Enesa, oni su rođeni ‘91. i ‘96. Tada smo morali da napustimo kuću. Imali smo sreće jer je Kosovo bombardovano one noći kada smo stigli u Bugarsku. Moji roditelji su ostali ovde, moj svekar je bio ovde. Nisu očekivali tako nešto, ali dogodilo se. U Istanbulu smo boravili gotovo dva i po meseca, zahvaljujući našim rođacima, oni su nam otvorili svoje domove.

Ebru Sulejman: Nismo očekivali i ljudi nisu želeli da veruju da će doći do sukoba ili rata ili bombardovanja?

Sevim Baki: Rekli su da će biti rata, ali mi, pošto ništa nismo znali, nismo ni verovali. Čak smo i rekli: “Tako nešto ne može da se desi, Evropa neće dozvoliti, Amerika neće dozvoliti”. To su bile priče ljudi,

ja sam imala možda 22 ili 23 godine. Nisam ništa znala u vezi rata. Nismo ništa imali. Desilo se, majka i otac doživeli su mnoga bombardovanja, čak su jedne noći svi prozori u kući bili slomljeni...

Ebru Sulejman: Sigurno su bombardovali poštu?

Sevim Baki: Da, takođe je jedan automobil eksplodirao u našem naselju. Moji su roditelji bili prestravljeni i pod stresom, ali nisu doživeli nešto ružno. I neko je pokušao da opljačka kuću... možda i komšije, ne znam, pobjegli su kad su videli moje roditelje. Jer su oni tu ostali da čuvaju kuću, a mnogi naši rođaci takođe su ostali iz istog razloga. Sećam se da je moja sestra bila trudna, povelili smo je našim automobilom u poslednjem trenutku, i ona je rodila dete u Turskoj.

Nakon toga, sve je bilo u redu, naravno da smo imali poteškoća dva i po meseca. Jedva smo čekali da se vratimo. U svom domu nisam doživela ništa loše. U našoj kući su bili neki rođaci mog supruga, jer su ih izveli iz kuće i tražili su prazno mesto gde bi boravili. Moj svekar je takođe bio tamo kad su došli, pa je njima ostavio kuću. Ni igla nije falila, nisu opljačkali niti su napali kuću.

Nismo se vratili na posao, mislili smo da će se nakon rata sve vratiti kako je bilo. Ali ni u snu nisam mislila da će tako da ispadne. Sva su nam vrata bila zatvorena pred nosom, nikoga nije bilo briga za nas. Na primer, moj suprug i ja smo radili u istom institutu, oboje smo ostali bez posla. Imali smo decu, bila sam odgovorna za radio i za orkestar. Ali svaki put kada sam išla na radio: "Nema ništa ovde, kad se svi vrate, onda ćete se i vi vratiti!" Očekivali smo odgovor vlasti, ali ništa se nikada nije dogodilo. Sve što je bilo staro je izbrisano, otvorile su se nove jedinice i angažovano novo osoblje, petoro ili šestoro.

Ebru Sulejman: Šta se desilo sa onim što ste vi uradili na radiju?

Sevim Baki: Ništa, uspela sam samo da pronađem dokumente na kojima piše da sam radila pre nekoliko godina. Radila sam devet godina, ali samo šest godina je bilo prijavljeno. Toliko godina sam radila i potrudila sam se da imam staž.

Budući da je moj muž muzičar, radio je, nikad nam nije bilo loše, uvek je nešto radio, čak su počele finansije da nam budu bolje. Možda je to bilo dobro, ali rad u instituciji i predstavljanje nacije je nešto drugo, to je bila privilegija. Tada polako shvatate da treba da ustanete i učinite nešto za sebe. Ako želite nešto da uradite, morate da organizujete projekat, aplicirate za finansiranje i uradite to. Sada, ovaj projekat možda nema mnogo sledbenika, ali pokušavamo postepeno da postignemo uspeh.

Ebru Sulejman: Treba da se preduzme inicijativa...

Sevim Baki: Preuzimam inicijativu, ali nemam podršku. Teško je naći podršku. Bili smo navikli da dobijamo podršku države u našoj instituciji. Ali sada imamo našu političku stranku, ne znam odakle dolazi njihov budžet, ali nikoga nije briga. Neke vrednosti se gube zbog nezainteresovanosti. Svi pokušavaju da urade nešto jedinstveno, svi znaju za vaš rad i pokušavaju da vas vuku u njihovom pravcu, ali nažalost, moj muž i ja nismo dozvolili nešto tako i mislim da zato nismo mogli da postignemo veći napredak ovde.

Ebru Sulejman: Svakako je za umetnost vrlo važno da postoji stabilna podrška države i da se umetnicima da prostor, zar ne?

Sevim Baki: Otvaranje je bilo čak obavezno. Rekoh da ako je nešto bilo na albanskom, 80 posto, pet ili deset posto je trebalo da učestvuju Srbi i Turci. Mislim da bi tako trebalo da bude i u državnim institucijama, na radiju i televiziji. Ali sredstva se ne koriste za nas. Nedavno sam shvatila da novogodišnji programi postaju toliko monotoni da su iz tog razloga otkazali, da se na televiziji “RTK” više neće održavati novogodišnji program.

Zvali su nas do prošle godine: “Ima li nečeg novog?”. Na primer, oni bi nas pitali, onda sam ja počela da ih pitam: “Koje su mogućnosti, šta nam vi dajete kako bi mi došli?” Znači, nisu nam ništa dali, idi svojim automobilom, o svom trošku. “Čak ni kafu” kaže “ne možemo da vam damo”. Onda zašto? Atelje je bio vrlo jednostavan, nema šminkera niti frizera. A ako imate 20 žena tamo, trebalo bi barem da imate jednog frizera. Scena je bila grozna, u smislu scenografije, nije bilo ničega. poredeći to sa drugim albanskim programima na “RTK”, ja mislim da nije fer. Imaju najbolji kvalitet u svemu, ali manjine poput Bošnjaka, Roma, Turaka, svi imamo loše uslove. Stoga više nikada neću učestvovati. Ako nešto uradim, možda nađem sponzora, pokušaću i napraviću lep program. Nismo u obavezi da nešto uradimo ako nemamo uslove.

Imamo ljude koji nam upravljaju i iznajmljuju dobre radne prostore samo da bi nam izašli u susret, turskoj zajednici, oni bi trebalo da požute i urade nešto u ime turske zajednice ovde. Mislim da smo puno uradili u ime Turaka, ali vrednosti se nigde ne mogu naći. Mislim, još uvek idemo, ali niko vam ne prilazi, ne otvara vam put do posla, ne znam da li me razumete?

Ebru Sulejman: Dakle, umetnost je postala nešto što samo radite za sebe? Ne dopire do ljudi.

Sevim Baki: Da, ne dopire. Mislim da sam nešto uradila, pogotovu poslednjih godina stalno sam pokušavala, ali još uvek smo na istom mestu. Ne verujem da ću se ikada odreći zbog podrške i želje žena, one me uvek ohrabruju, tako da ću uvek pokušavati da učinim nešto zarad njih.

Ebru Sulejman: Hvala vam za vaše vreme i priču.

Sevim Baki: Nadam se da je ispalo dobro i nadam se da će vam sve ovo biti od koristi.

Ebru Sulejman: I mi se nadamo da će da se zabeleži i uđe u istoriju.

Sevim Baki: Nadam se, hvala vam.